

authors as examples: *The Adventures of Robinson Crusoe* by D. Defoe and *The Mysterious Island* by J. Verne. **Research methods.** The methodological basis of the study is the basic tenets of the philosophy of existentialism, in particular, ideas about the cognitive capabilities of a person in extreme situations, as well as the ideas of philosophical anthropology and social philosophy, which reflect modern views on the communicative processes of the individual, the dialectics of the social and individual at the level of an individual individual. **Research results.** In the philosophical analysis of the existential foundations of human being and thinking in the extreme conditions of a Robinsonade, we took into account the circumstances and motivation of a person falling into conditions of prolonged isolation, the nature of his socio-communicative connections to forced loneliness, as well as ways of the individual's relationship and communication with the Absolute. The analysis of the plot canvas of the works of "Robinson's" themes testifies a peculiar anthropological experiment to test the physical and moral forces of a person, as well as to a certain existential model of person's being and thinking. The existential thinking model of Robinson Defoe is characterized by the depth of experiencing his position, guilt and its consequences for the individual, dualistic thinking with a combination of fear of the unknown and a deep desire for survival. In the Robinsonade version of the heroes of the novel by J. Verne, we observe a rationalized and scientized model of thinking and being with the absence of complex existential self-reflection. **Discussion.** In the behavior model of Robinson D. Defoe, the idea of guilt is clearly carried out, a painful awareness of its consequences for the person, which leads to the activation of religious consciousness, the need for repentance and the development of active communication in the plan of "I-Supernatural." Staying on the island by the characters of the novel by J. Vern was regarded as a continuation of social activity, service to progressive social ideals, for the victory of which they risked their own lives. **Conclusion.** The experience of a Robinsonade is a peculiar variant of a person's deep self-reflection in relation to his position and reasons, as a result of which we can talk about a certain existential model of individual being and thinking, since such a model ultimately determines the features and orientation of person's subject-practical activity.

Keywords: man, Robinsonade, struggle, individual, being, existential thinking, scientific thinking, loneliness.

УДК 141.7:[378.02:7.038.6]

3. В. Стежко

RATIO ЯК СВИТОГЛЯДНИЙ ОРІЄНТИР: ВІД МІСТИФІКАЦІЇ ДО ОБ'ЄКТИВНОСТІ

Центральноукраїнський національний технічний університет

Анотація. У статті обґрунтовується необхідність дослідження різних історичних типів світогляду з метою формування оптимальної світоглядної орієнтації діяльності людей для забезпечення суспільного прогресу. Зокрема: досліджені глибинні причини періодичних суспільних криз; проаналізована специфіка взаємозв'язку розуму та інтересу в структурі мотивації дій людини; показана необхідність методологічного забезпечення конкретнонаукових пошуків оптимізації соціальної дійсності; виокремлена специфіка формування раціонального типу світогляду.

Ключові слова: розум, раціоналізм, ірраціоналізм, істина, розуміння, антропоцентризм, методологія, глобальне мислення, світогляд.

«Відповідь на питання, які залишає без відповіді філософія, полягає у тому, що вони мають бути поставлені інакше»
Г. Гегель

Вступ

Є незаперечним, що грандіозним успіхам практично в усіх сферах соціальної дійсності ми завдячуємо раціоналізму доби Модерну. Проте сьогодні усі сходяться на оцінці, що скомпроментувала себе доба Модерну також через раціоналізм, який, за М.Вебером, у кінцевому підсумку виявився згубним для людства. Вважається, що саме раціональність спричинила руйнівні процеси як у сфері матеріального буття, так і у сфері духовності, моралі, свободи особистості – у всьому тому, що визначило суспільну кризу доби Модерну. Проте епоха Постмодерну, яка прийшла на зміну добі Модерну з надією на історичну перспективність її ірраціонально-чуттєвих підходів, сьогодні також показує всі ознаки занепаду. Більше того, вона вже поступово стає глобальною проблемою людства, причиною суспільної кризи. На нашу думку, це робить дослідження даної проблеми актуальним. Необхідним тут є застосування філософської методології, адже лише філософія виступає гранично узагальненим духовним досвідом людства. Тим досвідом, з якого необхідно брати уроки при формуванні нової історичної перспективи.

Мета і завдання

Метою нашого дослідження є зіставлення міркувань щодо долі раціоналізму та ірраціоналізму,

обґрунтування методологічних, концептуальних настанов щодо перспектив постмодерного гуманізму та межі їхньої ефективності. Завданням є здійснити філософський аналіз змісту раціональності в соціокультурній сфері постмодернізму, потенцій ірраціональних форм пізнання, способів типологізації раціональності та її перспективність.

Методологія дослідження

Методологією дослідження бачиться раціональна філософія, позаяк саме вона забезпечує максимальну глибину когнітивних можливостей людини. Оперуючи системою категорій (свобода-необхідність, одиничне-загальне, сутність-явище, зміст-форма, система-структура-елемент та ін.), які базуються на принципах об'єктивності, раціональності, детермінізму, відображення, законах формальної та діалектичної логіки, раціональна філософія як методологія вимагає їхнього послідовного, постійного дотримання на всіх етапах пізнання та практичної реалізації.

Результати

Соціокультурний стан суспільства, який почали називати «постмодерн», сформувався десь у другій половині ХХ сторіччя класичним індуктивним шляхом, починаючи з архітектури, соціальних наук, сфер духовної культури. Світоглядне

«оформлення» Постмодерну здійснила західноєвропейська некласична (іраціональна) філософія, яка і перетворила новий опис дійсності на нову історичну епоху. Керуючись ідеями своїх засновників («що істина є ціннішою за ілюзію – це не більше, ніж моральний забобон», – Ф. Ніцше), вона «сконструювала» світогляд епохи Постмодерну – *постмодернізм*, спрямувавши його на подолання раціональності як єдиної, самодостатньої та тотальної цінності суспільства в добу Модерну. Ключовим концептом постмодернізму є деконструкція (Ж. Дерріда). Нею позначається ігнорування методологічної вивірності змісту, зречення наукової раціональності на користь чуттєво-іраціональної компоненти свідомості, екзистенційності в осягненні світу. Підкреслимо, що всі ці компоненти іманентно притаманні людині, а тому ігнорування їх у добу Модерну дійсно було неприпустимим. Тож можна засвідчити значні позитивні результати втілення постмодерністської ідеології (у прагматичному прочитанні – «європейських цінностей») в усі сфери буття, передусім, західного суспільства. Україні, яка бачить своє майбутнє у переході на європейські стандарти життя, варто розібратися у специфіці ліберально-демократичної перебудови західного суспільства з метою втілення позитивних новацій.

Проте з часом почали накопичуватись і негативні прояви – уже в постмодерністській практиці. Недарма Ж. Бодрійяр влучно назвав вибухово-іраціональні перетворення постмодерного суспільства – як «після оргії». Перенесення філософського пошуку істини у площину практики дало ідеологічну установку: «Лише ті норми можуть претендувати на істинність, які отримуватимуть згоду в усіх можливих учасників дискурсу» (Хабермас, 2000: 107). Тобто істина є результатом міжособистісних стосунків. Це привело до наступного: істини наукової раціональності оголошуються не вартими того, щоб на догоду їм особистість втрачала свободу, підпорядковуючи власні бажання зовнішній об'єктивній обумовленості. Філософські принципи раціональності, детермінації, об'єктивності, категорія необхідності втрачають свої позиції: симулякри, «інтерсуб'єктивна» переконаність, постправа пов'язуються новими «принципами» – індетермінізму, суб'єктивізму, іраціональності.

Підкреслимо: не можна говорити, що це є небезпідставним чи навіть неприпустимим. Скажімо, зараз нарощує вплив *розуміння* (у сенсі «інтерсуб'єктивного» порозуміння), і це є вкрай позитивним. Адже «розуміння – це раціональність, підкріплена... обговоренням та порозумінням. ... Розуміння наділяє особистість тими рисами, які вкрай потрібні для толерантності, і яких не дає раціональність об'єктивної істини» (Стежко З., Стежко Г., 2008: 140). Мова йде лише про неприпустимість абсолютизації цього поняття. Адже розуміння не є синонімом знання. Це осмислення дійсності, нероздільно пов'язане з внутрішнім переконанням, вірою, інтуїцією, тобто воно є заміником об'єктивної істини.

Цей короткий огляд показує, що філософський постмодерний проект здійснив спробу реалізувати

ілюзорну картину світу, і це стало значною проблемою сучасності. Його «заземлення», попри деякі позитивні новації, не оптимізувало соціальну практику, а лише змінило вміст чергової суспільної кризи. При цьому повторюється період хаосу, як і в перехідному періоді від доби Модерну до епохи Постмодерну, та пошук «нової мови опису» майбутньої дійсності, який знову починається у середовищі представників конкретних наук чи сфер культури, а не філософії. Зокрема пропонується зонтичний – але ще не світоглядний – термін: *постпостмодернізм*, який сьогодні складається з 10-15 конкретних уявлень або нових мов опису нової епохи. Це і перформатизм німецького естетика Рауля Ешельмана, і гіпермодернізм французького соціального теоретика Жюльєн Липовецького, і космодернізм канадського літературознавця Крістіана Морару; також існують трансмодернізм, автомодернізм, діджімодерн, метамодернізм, реновалізм, космодернізм, альтермодернізм тощо. На думку авторки, якщо початкова ситуація повторюється, є небезпека повторення і її наслідків – чергового розчарування на шляху пошуків нового, «нарешті» оптимального шляху розвитку суспільства.

Обговорення

Пропонуємо гранично узагальнений філософсько-методологічний аналіз даної ситуації – але з позиції раціональної філософії, найвидатнішим представником якої є Георг Гегель. Він попереджав: якщо абстрагувати від розуму його об'єктивно-змістовні аспекти, тоді *фактично не буде чим* контролювати розумову діяльність; це буде мислення, яке довільно змінюється згідно із забаганками наших бажань та волі. Але «неминуче приходить час, коли думка та поняття заявляють про своє право». Дане положення може слугувати дороговказом при вирішенні проблем усіх історичних варіантів світогляду. Далі докладніше.

Передусім, треба відмітити головне – раціональна філософія не трактує *ratio* однозначно, як безумовний примат логіки; воно не нівелює чуттєвий (десь іраціональний) досвід пересічної людини, це і не є можливим. Можливим та необхідним є урівноваження і стабілізація іраціонального досвіду в рамках загальної раціональної системи – оскільки розум здатен враховувати емоційні та іраціональні моменти, «містику», згідно з Г. Гегелем.

Гуманітарний потенціал раціональності як гнучкої системи пізнання дійсності достатньо ґрунтовно проаналізований вітчизняними філософами І. Бичком, І. Добронравовою, Л. Дротянко, І. Ільїним, В. Кизимом, С. Кримським, В. Лук'янцем, В. Ратніковим, В. Рижком, С. Ягодзінським та ін. Проте говорити про завершеність дослідження змістового наповнення принципів раціоналізму, об'єктивності, детермінізму не доводиться, бо сьогодні дає нові уявлення про їхні взаємозв'язки та практичну значимість у розбудові сучасного і майбутнього демократичного устрою.

На сьогодні досліджено понад двадцять різних типів раціональності і «просліджується явна тенденція кільцевого зростання типів

раціональності...» (Янковская, 2006: 39), причому дослідження ведуться з націленістю на людину («...постнекласична наука стає людиновимірною» (Дротянко, 2018: 10). І «це дозволяє розкрити іманентну науці соціальну та культурно-історичну детермінацію, виявити гуманістичний сенс образу наукового знання, який більшою мірою корелює із сучасним науці постмодерністським підходом до оцінки науки загалом як культурного феномену» (Дротянко, 2018: 10).

Цитування можна було б продовжити положеннями С.Кримського, В.Кременя, В.Кизими, проте закономірність уже проглядається: нові версії наукової раціональності покликані не лише подолати виклики науки у термінах доби Модерну, але й вибудувати нову парадигму, можливості якої забезпечать достатньо комфортне існування людства в майбутньому.

Отже, непотрібно вдаватися в крайнощі на зразок перебільшення ролі розуму в добу Модерну чи заперечення будь-яких проявів розумності в епоху Постмодерну, оскільки і почуття, і знання, і розуміння мають своє призначення та становлять не якусь одноразову, вичерпну процедуру отримання знань, а є процесом взаємодоповнюючого проникнення у світ речей і явищ. І вихід із кризи доби Модерну, можливо, полягав у зреченні не самої раціональності, а лише її класичного, однозначного тлумачення та абсолютизації. Висновок: розум – це є пріоритетна умова успішності соціальних змін.

Проте чому ж логіка раціональної філософії, її методологічна вивіреність, гнучкість і багатство проявів розуму не сприяли оптимізації суспільного життя практично протягом усієї історії? У рамках даного дослідження спробуємо прояснити деякі моменти.

Доречним, думається, буде стислий аналіз історичних типів світогляду: примітивно-антропологічного, теологічного, мистецького та раціонального. Звернемо увагу, що соціальний досвід і філософський аналіз уточнили їхні назви: примітивний антропоцентризм, теоцентризм, мистецтвозцентризм та раціоцентризм. Ідеологи епохи Постмодерну, зазначивши, що у минулому всі центрично сформовані типи світогляду закінчувалися неминучою суспільною кризою, сформували новий світогляд на платформі «децентризмів», у середовищі вільного становлення. Але чомусь людська свідомість є атрибутивно схильною саме до централізму, і ми фактично маємо ще й «іраціоцентризм». Це свідчить про певну закономірність даного процесу – «людина розумна» «перебирає» різні варіанти світосприйняття та світорозуміння. Але з якою метою? З однією – оптимізувати життя, зробити його максимально комфортним, «людиновимірним». Тому в історії виникнення та розвитку людства фактично був, є і має бути лише один «центризм» – антропоцентризм як наскрізна метапарадигма суспільства. Він зовсім не виключає наявності – в певних межах і на певний час – будь-яких «похідних централізмів» – і навіть допускає їхню довільну гру, певну свободу вираження, але не сваволю. Межі

свободи тут визначаються можливістю керованості цими «центризмами» з боку антропосу.

Періодичним суспільним кризам, думається, сприяло постійне спотворення антропоцентризму: 1) зміщенням пріоритетів – з мети (антропос) на засоби – релігійні, мистецькі, раціоналістичні, іраціональні – та їхня абсолютизація (абсолютизація одних засобів неминуче означає нівелювання інших, також іманентних, що тимчасово компенсується на початку наступної епохи і сприймається як безумовний позитив та її прогресивність; приклад – епоха Постмодерну); 2) дискурсом влади – політичним, релігійним тоталітаризмом, націоналістичною ідеєю тощо. Виникає питання: чому ж людський розум не долає ці перепони? Здавалося б, є усі підстави чекати від раціонально зорієнтованої людини формування оптимального світоглядного орієнтиру – «протягнути» «наскрізну нитку» (за назвою «людина та її розум») через усю історію суспільства і зробити її еталоном змін – високої моралі, культури мислення тощо. Але простих відповідей на надскладні глобальні питання не буває.

Поширимо філософські роздуми щодо ідеї «антропорационалізму» як основи оптимізації буття суспільства на аналіз сутності реальної людини, яка, безумовно, є центром антропологічної парадигми. Виявляється, згідно з Ф. Ніцше, «...в людині є матеріал, уламок, глина, бруд, безглузддя, хаос; але в людині є і творець, скульптор, твердість молоту, божественний глядач і сьомий день – чи розумієте ви це протиріччя?» (Ніцше, 1990: 226). Звертаємо увагу, що Ф. Ніцше, образно подаючи структуру свідомості людини як «суперечливість цілісності», зводить її до чуттєво-емоціональних складових, не виділяючи в ній розум як пріоритетний та керуючий компонент. А тому звертаємось до французьких матеріалістів ХУІІІ століття: чим же керується свідомість, коли визначає поведінку людини як тварини чи як божественного глядача? Керується власним інтересом: саме інтерес «є початком усіх наших думок і всіх наших вчинків» (Гельвецій, 1938: 34); саме інтерес людина асоціює з уявленням про щастя – «...інтерес – це, просто кажучи, те, що кожен із нас вважає за необхідне для свого щастя» (Гольбах, 1963: 311); саме інтерес є атрибутом «суперечливої цілісності» свідомості людини та мотиваційною основою діяльності людей;

Дані дефініції задають методологічну настанову для антропологічних вимірів досліджень усіх гуманітарних наук. Виявляється, що розум, логіка, істина далеко не завжди є метою. Частіше вони є засобом для реалізації інтересів індивіда, групи, держави тощо – як мінімум, різномірних, як максимум, протилежних. А оскільки інтерес нерозривно пов'язаний із власним «Его», його сила атрибутивно спрямована до абсолютної свободи індивіда, тобто до сваволі (а сваволя «бере на себе відповідальність добровільно, і лише за ті дії, які є законними і позитивними») (Стежко З., Стежко Ю., 2018: 69).

У гонитві за реалізацією власних інтересів людина часто ігнорує об'єктивну істину та пропускає

межу розумного, «дозволеного» логікою – так звану «золоту середину» або «лінію міри» Г. Гегеля. Як влучно підмітив Ф. Ніцше, «міра є чужою нам, ззнаємося в цьому; нас лоскоче саме нескінченне, безмірне ..., де нам загрожує і найбільша небезпека ...» (Ніцше, 1990: 225). Дану методологічну настанову важко переоцінити, бо вона вказує на одну з головних причин краху усіх «центризмів» – на якомусь етапі інтереси проривають межу, до якої діє норма, а саме: узгодженість, паритетність, рівноцінність усіх форм суспільної свідомості при їх реалізації, і (часто під тиском інтересу влади) людина абсолютизує одну з них, у такий спосіб штучно роблячи її пріоритетною. Можливим це може бути лише на певний час.

Дана колізія, звичайно, не має антиномічного характеру – підходи до її вирішення пропонуються у філософії Г. Гегеля. Категорії та принципи його філософської концепції, хоч і мають статус гранично абстрактних, глибинно розкривають логіку реальності. Докладніше.

Щоб здійснити свою головну місію, а саме слугувати пріоритетним, базовим світоглядним орієнтиром на шляху оптимізації соціуму, розум має «очиститись» від енергетично навантажених, обтяжених чуттєвістю різномірних інтересів, тобто стати абсолютним, абстрактним розумом. У раціональній матеріалістичній традиції є механізм формування такого розуму – індуктивно-дедуктивний, описаний ще Ф. Беконом та Р.Декартом.

У даному аспекті маємо особливо виділити надзвичайно плідні дослідження С. Ягодзінського, які знаходяться на вістрі вирішення даної проблеми. Адаже і «відсутність методик узгодження» (Ягодзінський, 2015: 89) інтересів, і необхідність формування способу, яким «колективний розум... дає людській свідомості доступ до всього, у чому цей розум себе реалізує: до почуттів, поведінки, моральних пріоритетів і схильностей різних соціальних груп» (Цит. за: Ягодзінський, 2015: 89); і «спрямованість соціокультурних практик на пошук оптимальних соціальних конструкцій» (Ягодзінський, 2015: 89) пронизані наскрізною ідеєю про нагальну необхідність єдиного світоглядного орієнтиру. Більше того, С. Ягодзінський пропонує до роздумів спосіб формування такого орієнтиру за механізмом індуктивного методу: «Своєчасним і необхідним вважаємо введення до соціально-філософської понятійно-категоріальної бази понять «глобальне мислення», «глобальна свідомість», ..., «колективний розум»... Вони мають описати соціальний простір як консолідований, здатний до подолання внутрішніх конфліктів» (Ягодзінський, 2015: 90). Щаблями у сходженні від індивідуальної свідомості до глобального мислення (в деякому сенсі його можна ототожити з всесвітнім розумом Гегеля) бачаться колективний розум та глобальна свідомість (оскільки, думається, вона ще не зовсім абстрагувалася від чуттєво-емоційної складової).

Проте чи можна стверджувати, що цей світоглядний орієнтир є уже сформованим і показує свою ефективність? Однозначно, ні. Щоб

глобальний розум став оптимальним світоглядним орієнтиром, він повинно набути:

1) статусу об'єктивного ідеального. Мається на увазі наступне: у процесі пізнання абстракція проходить від події як конкретної єдності різноманітності – через її осмислення у поняттях науки – до осягнення її суперечливої сутності у категоріальному апараті філософії. В результаті формується об'єктивний «каркас» «чистої» раціональності найвищого рівня абстрактності;

2) рис філософської методології – категоріальний апарат раціональної філософії має переформатизуватись у методологічний апарат інтерпретації, розуміння, систематизації, пояснення, передбачення та прогнозування. А вже потім він стає руслом, річищем, у рамках і на базі якого лише й можуть бути розроблені ефективні методики узгодження інтересів, оптимальні соціальні конструкції і т.п. І хоча складається враження, що розмаїте повсякдення має інтенціонально вписуватись в методологічний апарат, це є лише особливістю дедукції – вихідна «заземленість» повсякдення є очевидною: в основі всезагальності сутності все-таки лежить конкретний факт із його розмаїтим змістом. Такою є логіка роздумів Г. Гегеля.

З усього вищезазначеного зрозуміло, що будь-якій державі вкрай потрібна оптимальна філософська орієнтація, але, як справедливо підкреслює В. Хміль, «на сьогоднішній день політологічна аналітика домінує над філософським поясненням складних демократичних процесів, що робить внутрішню основу соціальної людини більш неясною замість чіткої ідентифікації людських цінностей та майбутніх глобальних перспектив» (Хміль, 2016: 47), і що, додамо, суттєво перебиває можливості справжнього розуміння подій у їхній глибинній каузальності.

Висновки

Людство має усвідомити, що епоха Постмодерну є перехідним етапом до нової культури, у якій ratio неминуче посяде гідне місце, проте вже через ледьвимірність розуму, посилення гуманітарної складової наукової раціональності. Для досягнення бажаного образу суспільства майбутнього чудодійних законів-рецептів не існує – потрібна копійка комплексна практична робота із створення певних структур, у яких співпрацюватимуть філософи, економісти, математики, психологи, футурологи. Вченим потрібно змінювати напрямок досліджень та розробляти принципово нові вербально-оцінні моделі виховання особистості. Державі потрібно діяти з метою, щоб варіанти вибору дій людиною, за можливістю, стали позитивно-прийнятними. Це складно, але соціальна держава має і найбільший інтерес. Через постійний моніторинг ситуації державою та коригування (обов'язково у рамках історико-філософських закономірностей та стратегічного горизонту планування) намірів і дій провідних учасників історичного дійства суттєва (але не повна, бо це – ідеал) оптимізація суспільних процесів є можливою.

Список літератури

1. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. / Ю.Хабармас. – СПб.: Наука, 2000. -380 с.
2. Стежко З. В. Соціокультурна обумовленість сучасних освітніх трансформацій / З. В. Стежко, Г. П. Стежко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2008. - №2 (8). - С. 138-144.
3. Янковская С. В. Проблема рациональности в современной философии науки / С. В. Янковская. // Філософія гуманітарного знання: соціокультурні виміри. – 2006. Чернівці: Рута. - С.38-40.
4. Дротянко Л. Г. Науковий космізм і постнекласична наука: антропологічний контекст взаємозв'язків / Л. Г. Дротянко // Вісник. Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2018. - №2 (28). - С. 5-11.
5. Ницше, Ф. По ту сторону добра и зла. Соч. в 2 т. – М.: Мысль, 1990. – Т.2. – 829 с.
6. Гельвеций К. Об уме. / К. Гельвеций. - М.: ОГИЗ, 1938. - 396 с.
7. Гольбах П. Избранные произведения. Том 1. - М.: Мысль, 1963. - 715 с.
8. Стежко З. В. Суперечливість свободи та парадокси відповідальності (антропологічний аналіз) / З. В. Стежко, Ю. Г. Стежко // Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2018. – Issue 13. - P. 65-78. doi: 10.15802/ampr.v0i13.131937
9. Ягодзінський С. М. Формування глобальної свідомості як соціокультурна практика / С. М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2015. - №1 (21). - С. 88-93.
10. Хміль В. В. Дволикий Янус сучасної демократії / В. В. Хміль // Anthropological measurements of philosophical Research. – 2016. – Вип. 9. - С. 47-54.

З. В. Стежко

RATIO КАК МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЙ ОРИЕНТИР: ОТ МИСТИФИКАЦИИ К ОБЪЕКТИВНОСТИ

В статье обосновывается необходимость исследования различных исторических типов мировоззрения с целью формирования оптимальной мировоззренческой ориентации общественных процессов для обеспечения человеческой деятельности. В частности: исследованы глубинные причины периодических общественных кризисов; проанализирована специфика взаимосвязи разума и интереса в структуре мотивации действий человека; показана необходимость методологического обеспечения конкретнаучных поисков оптимизации социальной действительности; выделена специфика формирования рационального типа мировоззрения.

Ключевые слова: разум, истина, понимание, рационализм, иррационализм, антропоцентризм, методология, глобальное мышление, постмодерн, мировоззрение.

Z. Stezhko

RATIO AS A WORLDVIEW BENCHMARK: FROM MYSTIFICATION TO OBJECTIVITY

A necessity of studying of historical worldview kinds with an aim of a formation an optimal, worldviewable orientation of public processes to supply social progress has being justified in this study. In **the introduction** the author depicts a public crisis situation, which appeared while crossing from postmodern to postpostmodern ideology. **The aim** of the study is a comparison of considerations regarding the fate of rationalism and irrationalism, substantiation of methodological, conceptual guidelines on the prospects of postmodern humanism and the limits of their effectiveness. **The task** is to carry out a philosophical analysis of the content of rationality in the sociocultural sphere of postmodernism, the potentials of irrational forms of cognition, ways of typologizing rationality and its perspective. **Research method** is rational philosophy, because it provides the maximum depth of human cognitive capacity. Operating a system of categories (freedom-necessity, essence-phenomenon, content-form, system-structure-element, etc.), which are based on the principles of objectivity, rationality, determinism, reflection, laws of formal and dialectical logic, rational philosophy as a methodology requires their consistent, constant adherence to all stages of cognition and practical implementation. **Research results:** in a postmodern period positive changes in society have occurred: the boundaries of freedom and mutual understanding have expanded; but ignoring objective truth, reason, the absolutization of subjectivity has great negative consequences. Philosophical postmodern project, in fact, tried to realize an illusory picture of the world and that has become a big problem for today. It is proved that irrationalism cannot be at the center of worldview and methodology. And if its objective-substantial aspects will be abstracted from the mind, then, in fact, there will be nothing to control mental activity; there will be a thinking process that is changing arbitrarily in accordance with our whims. We have come to the following in **discussion**: the objective global thinking exclusively as an extremely abstract spiritual "framework" can carry out the spiritual "guidance" of human activity; that must be transformed into a philosophical methodology of interpretation, understanding, explanation, prediction and forecast of reality. **Conclusions:** the global thinking as overall, unique brain could become the centre of dominant worldview. Herewith it gives an opportunity of developing for a different, irrational, subjective appearing in human matter-but only for bright frameworks of mind.

Keywords: mind, truth, understanding, rationalism, irrationalism, anthropocentrism, methodology, global thinking, postmodernism, worldview.

References

1. Khabermas, Yu. Moralnoe soznanie i kommunikativnoe deistvie [Moral Consciousness and Communicative Action]. Sankt-Petersburg: Nauka [in Russian].
2. Stezhko, Z.V., Stezhko, H.P. (2008). Sociokulturna obumovlenist suchasnykh osvitnikh transformatsij *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 2 (8): 138-144 [in Ukrainian].
3. Iankovskaia, S.V. (2006). Problema ratcionalnosti v sovremennoi filosofii nauki [The rationality problem in modern philosophy of science]. *Filosofiiia gumanitarnogo znannia: sotciokulturni vimiri, Philosophy of humanitarian knowledge: socio-cultural dimensions*. Chernivtsi: Ruta, 38-40 [in Russian].
4. Drotianko, L.H. (2018). Naukovyi kosmizm i postneklasychna nauka: antropolohichniy kontekst vzaiemozvi'iazkiv [Scientific Cosmism and Post-Classical Science: The Anthropological Context of Relationships]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 2 (28): 5-11 [in Ukrainian].
5. Nitshe, F. (1990). Po tu storonu dobra i zla [*Beyond Good and Evil*]. Sochineniya v 2 t., Vol. 2. Moscow: Mysl [in Russian].
6. Gelvetcii, K. (1938). Ob ume [Essays on the Mind]. Moscow: OGIZ [in Russian].
7. Golbakh, P. (1963). Izbrannye proizvedeniia [Selected works]. Tom 1. Moscow: Mysl [in Russian].
8. Stezhko, Z.V., Stezhko, Yu.H. (2018). Superechlyvist svobody ta paradoksy vidpovidalnosti (antropolohichniy analiz) [The contradictions of freedom and the paradoxes of responsibility (anthropological analysis)], *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 13: 65-78 [in Ukrainian].
9. Yahodzinskyi, S.M. (2015). Formuvannia hlobalnoi svidomosti yak sotsiokulturna praktyka / S.M. Yahodzinskyi *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 1 (21): 88-93 [in Ukrainian].
10. Khmil, V.V. (2016). Dvolykyi Yanus suchasnoi demokratii [*Two-faced Janus of modern democracy*]. *Anthropological measurements of philosophical research*, 9: 47-54 [in Ukrainian].